

## REDACTIONELE COMMENTAAR

### DRIEKWART EEUW COLLEGIALE KOPIJ: VAN MOND- TOT ZETSPIEGEL

*„The professional man has no right to be other than a continuous student.”*  
G. V. Black

Van het Nederlands Tijdschrift voor Tandheelkunde – eertijds kortweg Tijdschrift voor Tandheelkunde geheten – bestaan thans 75 jaargangen, met elkaar driekwart eeuw (vaderlands) tandheelkundig leven weerspiegend, in een vorm afhankelijk van de typografische technieken en wisselend met de esthetische opvattingen der boekdrukkunst.

In het algemeen gesproken onderhoudt het professionele periodiek de schriftelijke communicatie tussen beroepsgenoten. Voor de tandheelkunde in Nederland is het Tijdschrift – het mag in alle bescheidenheid worden gezegd – een dergelijk medium, zowel voor de beoefenaren der wetenschap, als voor hen die de tandheelkunde in de praktijk uitoefenen: het is een reële schakel tussen schrijvende en lezende professie, dank zij het bestaan van de typografie. En midden in deze driehoek bevindt zich de Redactie, wanneer zij zich bezig houdt met het redigeren.

Men kan zich terecht afvragen hoe de tandarts-*redacteur* de relatie tussen tandheelkunde en boekdrukkunst beleeft en achter de noodzaak van deze combinatie is in principe een vraagteken denkbaar. Maar hem treft en boeit al spoedig de analogie: ondanks de technische ontwikkeling en de invoering van de ergonomie zal ook het produkt van de grafische industrie het vakmanschap van het handwerk nimmer kunnen ontberen. De graficus is een even nauwkeurig ambachtsman als de tandarts!

Trouwens, het op de voet volgen van de vorderingen der techniek en het overnemen van voor de tandheelkunde van nut zijnde industriële resultaten daarvan, is de tandarts niet vreemd. Nauwelijks heeft Ch. Goodyear (1800–1860), de Noord-Amerikaanse uitvinder van het vulcaniseren van rubber en het eboniet, zijn ontdekking door de industrie zien toegepast, of de tandheelkunde neemt het procédé over, ten einde in eigen techniek protheses te vervaardigen. Evenzo kondigt de komst der kunstharsen (plastomeren) een nieuw tijdperk aan.

In de afgelopen driekwart eeuw demonstreerde de tandheelkunde bij herhaling haar grote kracht in het vermogen, met feilloze intuïtie datgene uit de haar omringende technische wereld over te nemen, wat haar voor-

uitgang zou versnellen; daarbij hield zij het oog voortdurend op de praktijk gericht. Overzien wij de groei der tandheelkunde in deze achter ons liggende periode, dan treft ons een ontwikkeling die het karakter draagt van een *perfectionering*.

Sedert W. C. Röntgen in 1895 de naar hem genoemde x-stralen ontdekte, is het opname-apparaat vervolmaakt (zowel buis als transformator passen samen in een schoenendoos!) en ontwikkelde de helaas te vroeg gestorven Fin Yrjö V. Paatero de röntgenografie tot de pantomografie.

Tegenover deze technische ontwikkelingen staat het feit dat, sinds W. D. Miller in 1883 zijn chemisch-parasitaire cariëstheorie publiceerde, de kennis van de oorzaak van het cariësproces nog vele lacunes vertoont.

Eindeloos lijken – om een tweede tegenstelling te pas te brengen – de onderzoeken naar flow en expansie van amalgamen zich tot op de dag van heden voort te zetten. Wèl werd daarentegen het arsenaal uitgebreid met zink-vrije en sferische legeringen en wèl werd het mogelijk om amalgamen mechanisch te mengen en te condenseren.

Zelfs het tandsteen kan thans met behulp van elektrische apparatuur ultrasonisch worden verwijderd en de steriliteit van het endodontische instrumentarium is uit de twijfelachtige sfeer van het simpele flamberen terechtgekomen in de zekerheid van de – alweer – elektrische kogelsterilisator.

De vervolmaking op het terrein van de tomodontie is zelfs opzienbarend te noemen. Was ten tijde van de eerste jaargang van het Tijdschrift de trapboormachine nog algemeen in zwang, de elektromotor moest eerst na lange tijd een belangrijk gebied prijs geven aan Borden's uitvinding: de airtor. Ontwikkelingen in de ruimtevaart deden hem concurrentie aan in de vorm van de micromotor.

Een vooruitgang echter die het roterend instrumentarium obsoleet zou maken (airbrasive en ultrasonische „boor”) wist zich niet te ontplooiën. De caviteit-preparatie bleef zelfs voor een belangrijk deel in principe gebonden aan het gebruik van glazuurmessen naar de oorspronkelijke vormen van G. V. Black, hoewel het juist Nederlanders waren die modificaties (De Boer, J. van Amerongen) aan de reeds bestaande collectie toevoegden.

In deze reeks van uitvindingen is er echter één, die juist voor het Tijdschrift van zo'n groot gewicht zou blijken te zijn. Het laat zich raden dat hier op de „typewriter” wordt gezinspeeld. Hoewel reeds in 1714 door de Engelsman H. Mill uitgevonden en later o.a. door Remington geperfectioneerd, werd de schrijfmachine eerst sedert het begin van de 20e eeuw geleidelijk vertrouwd huisgebruik. Daarmee verdwenen voor Redactie en zetter gaandeweg de problemen der (on)leesbaarheid van de haar toegezonden manuscripten.

Het verwijt (afb. 1) dat Coebergh de toenmalige drukkerij maakt, lijkt onrechtvaardig, temeer wanneer men bedenkt dat in onderstaand facsimile

*bed Coebergh merkt op dat veel onnoodig  
correctie-werk kan worden voor-  
komen, indien het zetje met meer zorgen  
wordt verricht, het heeft er veel van  
dat door jongens ons Tijdschrift wordt gezet.*

Afb. 1. Facsimile uit Notulen IXe Algemeene Vergadering van het „Tijdschrift voor Tandheelkunde”.

De tekst luidt:

*„De Hr. Coebergh merkt op dat veel onnoodig correctie-werk kan worden voorkomen indien het zetten met meer zorgen wordt verricht, het heeft er veel van dat door jongens ons Tijdschrift wordt gezet.”*

het handschrift te ontcijferen valt van de beherend redacteur uit de jaren 1894–1918, H. B. de Jonge Cohen, die op 14 oktober 1905, als „Secretaris-Gérant” deze opmerking notuleert.

Het kan niet anders of de algemene toepassing van het machineschrift - om van geproportioneerde spatiëring daarbij nog maar te zwijgen - is niet alleen door de Redactie, maar ook ter zetterij en in de correctiekamer met gejuich begroet. Een vreugde die de zetter hier nu eens kan uiten door deze regels zo maar uit schrijfmachineletters te zetten.

Maar ook de illustratieve verzorging van tijdschriften en boeken heeft in de loop der jaren wijzigingen ondergaan, dank zij de grote vlucht die de fotografie heeft genomen. Maakte eerst in 1826 de Fransman J. N. Nièpce een der eerste bruikbare foto's, thans zijn onderwijs, voordracht en publikatie ondenkbaar zonder de projectie van diapositieven en fotografische afbeeldingen.

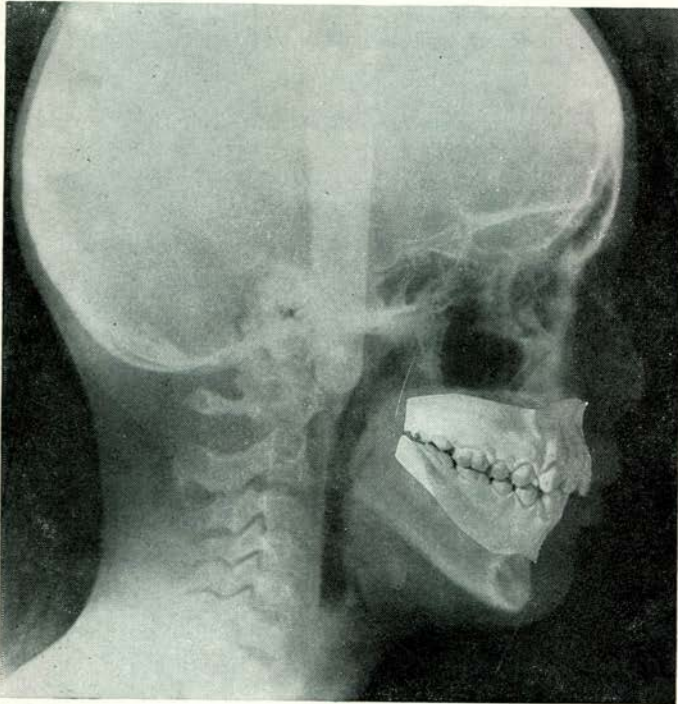
Wellicht mag Witkowski (1910) – in zijn „Befestigung lockerer Zähne” – aanspraak maken op de ere-prijs voor de meest simpele afbeelding (afb. 2)



Afb. 2. Afbeelding uit Witkowski (1910): „Befestigung lockerer Zähne”.

ooit in de tandheelkundige literatuur verschenen, hedendaagse auteurs dragen, dank zij geraffineerde fotografische technieken, hun kennis over met behulp van afbeeldingen die in instructieve zin veelal de tekst van hun artikelen evenaren (afb. 3).

Natuurlijk is dit alles mede mogelijk gebleken door de ontwikkelingen die zich ook in de grafische industrie hebben voltrokken. Toen het Tijdschrift in 1894 voor de eerste maal verscheen, was het „tot pagina's samenvoegen



Afb. 3. Afbeelding uit Ned. T. v. T. (72: 856, 1965): „Het nemen van gebitsafdrukken voor studiemodellen”, F. P. G. M. van der Linden en H. Boersma.

van losse houten letters" weliswaar reeds lang voorbij, maar voor de reproductie van afbeeldingen is de houtsnede of gravure eerst aan het eind van de 19e eeuw vervangen door het cliché.

En met het cliché zijn wij thans teruggekeerd tot de positie die de Redactie van het Tijdschrift in de – reeds genoemde – driehoeksverhouding inneemt ten opzichte van haar schrijvende collega. Waaraan ontleent de redacteur-tandarts het recht ten strijde te trekken tegen stijl in het algemeen en „versleten beeldspraak” in het bijzonder? Dat recht is er in wezen niet, maar wat voor de amateur een geliefde bezigheid (lees: hobby) is geworden, krijgt het karakter van een uitdaging tot het evenaren van de vakman.

Hoewel wat de spelling van de Nederlandse taal betreft, de huidige Redactie het in vele opzichten gemakkelijker heeft dan haar voorgangers, ook haar blijft de orthografie voor onverwachte moeilijkheden plaatsen, omdat de regels volgens welke een taal wordt geschreven nu eenmaal in onderdelen van de spreektaal zullen blijven afwijken. Bovendien kent de tandheekkunde haar specifieke jargon, waarin woorden als b.v. *bevel* niet meer zijn weg te denken. Doch het feit dat het germanisme *klammer* ten slotte heeft plaats gemaakt voor het woord *anker* moet voor de Redactie een aansporing zijn zich te blijven realiseren dat zij een Nederlands tijdschrift redigeert.

Overeenkomstig de inhoud van het Tijdschrift dient de Redactie zich zelf echter ook naar zekere (typografische) maatstaven te richten. Zo wordt de tekst thans gezet uit de „Times New Roman”, ontworpen door de geniale Engelse typograaf Stanley Morison, die in 1889 werd geboren: een rustige letter, het wetenschappelijk milieu waardig. Bovendien vereisen het bondige verslag, de exacte beschrijving, de verhelderende afbeelding, het vereenvoudigde schema en de ordenende tabel een bepaalde, omschreven vorm en daarnaast een speciale „opmaak”.

In het algemeen staan een redactie echter meer mogelijkheden ten dienste om gedachten over te brengen, maar zij zijn in een wetenschappelijk periodiek veelal minder op hun plaats.

Niettemin wil de Redactie de uitgave van deze speciale aflevering gaarne aangrijpen om, beter dan in woorden, uitdrukking te geven aan de professionele wrevel jegens de quasi-wetenschappelijke, emotioneel geladen weerstanden tegen de fluoridering van het drinkwater. Het irritante van dit soort oppositie werd kennelijk aangevoeld door een cartoonist van het onvolprezen Engelse weekblad *Punch*, toen hij de lezers verraste met het ironisch getekende grapje dat de Redactie hierbij met toestemming afdruckt.

Hier slaapt de (Nederlandse) betweter, hardop pratend in zijn droom waarin hij zich rancuneus verweert tegen het feit dat hij (voortijdig) een prothese moest dragen.



"You've been mumbling your anti-fluoride speech to the National Pure Water Association, dear."

Afb. 4. Reproduced by permission of PUNCH July 18, 1962.

Zo is het Tijdschrift, door de vele bijdragen die de opeenvolgende redacties steeds weer werden toegezonden en dank zij het streven de professionele activiteiten in verenigings- of universitair verband te registreren, al die jaren de kroniek geweest voor hen die in wetenschap en praktische toepassing der tandheelkunst, belangstelden.

Maar zullen in de toekomst de nieuwe elektronische middelen om kennis en informatie over te brengen, de oude, vertrouwde drukpers van Laurens J. Coster en Gutenberg niet overbodig maken?

Op het 18e congres van de internationale organisatie van uitgevers, dat medio juni 1968 te Amsterdam werd gehouden, heeft Prof. Dr. C. J. F. Bötcher zich echter optimistisch uitgelaten, toen hij sprak: „Noch de computer, noch de verdere ontwikkeling van radio en televisie zal in staat zijn het geschreven woord te verdringen, omdat de mens altijd behoefte zal blijven hebben in zijn eigen tempo op een rustige plaats kennis te nemen van feiten en zaken.”

Deze conclusie en Black's uitspraak, die aan dit commentaar als motto werd meegegeven, vormen voor de Redactie dan ook de aansporing haar taak – ook in de toekomst – te blijven vervullen.

D.